

године и пореди промене (или констатује њихово одсуство) у стању свести и мњењу о људским правима. И у овом делу су поред општих питања о поимању, заштити и значају људских права, обрађени и ставови о појединим људским правима, истим редоследом као у претходна два дела.

Коначно, четврти део извештаја обухвата преглед главних проблема у области људских права код нас, при чему се главним сматрају они проблеми који имају снажне политичке импликације и истовремено утичу на стање људских права у земљи. Овде су као главни проблеми у 2005. идентификовани и обрађени: стање људских права на Косову и Метохији, Међународни трибунал за бившу Југославију и суочавање с прошлошћу.

Извештај за 2005. је по први пут урађен у сарадњи с невладином организацијом из Црне Горе Акција за људска права, с којом Центар већ дуго успешно сарађује. Ту околност саму по себи треба видети и као резултат стручнопросветитељске људскоправне мисије Центра.

Па ипак, просветитељска људскоправна мисија Београдског центра за људска права не исцрпљује се израдом и објављивањем годишњих извештаја о стању људских права у Србији и Црној Гори, мада би и само то био подухват вредан поштовања и дивљења и сасвим довољан разлог потпуно смисаоног постојања Центра. Београдски центар, између осталог, има и значајну и вредну издавачку делатност. Но, она сигурно не може да стане у ову белешку и зато ће о њој, једним изузетно вредним поводом, бити речи следећи пут.

Наравно, као што није довољно имати крсну славу и светеља Саву да би се био прави хришћанин или православац, тако није довољно имати узорне годишње извештаје о стању људских права и Београдски центар за људска права да би држава била владавина права. Но, узор и елита постоје и прави су – огроман посао у области људских права који тек предстоји има се одакле, с ким и чиме почети.

Јасминка Хасанбеговић

Карл Јоаким Фридрих

Конституционална демократија – Теорија и пракса у Европи и Америци

(са енглеског превели Павле Јовановић и Светлана Милошевић, ЦИД, Подгорица 2005, стр. 595)

Конституционална демократија – Теорија и пракса у Европи и Америци (Constitutional Government and Democracy – Theory and Practice in Europe and America) Карла Јоахима Фридриха (Carl Joachim Friedrich) једно је од најзначајнијих дела XX века из области теорије

државе, односно политичке и уставне теорије. Оно је сада – захваљујући издавачу и преводиоцима – доступно и на нашем језику. Прво издање појавило се далеке 1937, а четврто – с кога је сачињен овај превод – 1968. Но, на свако од та четири издања може се гледати скоро као на нову књигу – не с обзиром на темељна вредносна одређења, већ на основу материјала на којима се заснива. Па ипак, ни после скоро четири деценије од последњег, четвртог издања књигу није прегазило време, што је вероватан показатељ оправданости сврставања њеног аутора у модерне класике.

Карл Фридрих (1901–1984) био је немачко-амерички професор (а не само амерички професор немачког порекла – како би неки рекли), водеће име у свету у области политичке, уставне и теорије државе, па још и данас водећи теоретичар тоталитаризма. Рођен је у Лајпциху и у најбољој немачкој академској традицији студирао је филозофију и природне науке на универзитетима у Марбургу, Франкфурту и Бечу. С групом европских студената отишао је 1922. први пут у САД на студијско путовање посвећено проблемима поратне европске младежи. У наставку студија, на крају, докторирао је у Хајделбергу 1925. у области историје и економије као ученик реномираног економисте и социолога Алфреда Вебера, брата Макса Вебера. Следеће, 1926. године, постао је предавач, а следеће, 1927, ванредни професор и коначно 1936. редовни – све на Харварду, најстаријем и најпознатијем америчком универзитету. Није се бавио само теоријским и образовним радом – био је саоснивач високошколских образовних и научних институција у САД, Хајделбергу и Паризу, као и политички саветник, нпр. у америчким медијима пре Другог светског рата, а после рата саветник за уставна и политичка питања војног гувернера америчких окупационих снага у Немачкој, помажући процес денацификације и израду немачких устава (савезног и федералних јединица), затим уставни саветник Порторика, Девичанских Острва и Европске скупштине *ad hoc* за установљење Европске политичке заједнице (почетком педесетих година). Педесетих и шездесетих година предавао је наизменично на Харварду и у Хајделбергу и емеритиран 1966. у Хајделбергу, а 1971. на Харварду. Но тиме није прекинуо предавачку делатност – и после тога је предавао на Универзитету у Манчестеру и на Дјук универзитету. Био је председник и Америчког и Међународног удружења за политичке науке и париског Међународног института за политичку филозофију. Шест универзитета му је доделило почасни докторат наука.

Карл Фридрих је плодан писац на необично широком пољу политичко-правне филозофије, историје и компаративистике, историје политичких и правних идеја, политичког лидерства и администрације, америчке спољне политике, па чак и уметности. А

Конституционална демократија (тј. *Конституционална владавина и демократија*) његово је најзначајније дело. Оно, према речима самог Фридриха, чини трилогију заједно с другим по чувењу, коауторским делом са Збигњевом Бжезињским, *Тоталиитарна диктатура и аутократија* (*Totalitarian Dictatorship and Autocracy*, 1956, темељно прерађеним 1965) и с делом *Човек и његова владавина* (*Man and His Government*, 1963). Но, поред ова два систематска дела која с *Конституционалном демократијом* чине трилогију, с *Философија права у историјској перспективи* (*The Philosophy of Law in Historical Perspective*, 1958, прерађена 1963), у којој се основно питање уставности разматра историјски. Ипак, у посебно тесној вези с *Конституционалном демократијом* – све ово и даље према речима самог Фридриха – налазе се и три његове студије: *Конституционални државни разлог* (*Constitutional Reason of State*, 1957), *Трансцендентна правда – Религиозна димензија конституционализма* (*Transcendent Justice – The Religious Dimension of Constitutionalism*, 1964) и *Утицај америчког конституционализма у иностранству* (*The Impact of American Constitutionalism Abroad*, 1967).

Ова је књига сигурно добар разлог да се о њој пишу и белешке и прикази, а заслужује да буде и свакако ће бити – будући да је сада доступна и на нашем језику – предмет и окосница најразличитијих научних и стручних анализа како почетника, тако и оних који то одавно више нису. Њена основна тема – *конституционална владавина и демократија* – развијана је у оквиру четири групе питања: 1) *настанак и развој конституционалне владавине* (која у почетку уопште није била демократска) као најзначајнијег обележја модерног друштва; 2) *обрасци конституционалне владавине* као политичког процеса који представља такво организовање владавине која је ограничена слободом – слободама и правима чланова заједнице и која стога као своје елементе обухвата питања: разликовања конститутивне власти (коју врши стара и/или нова елита) и ревизионе власти, људских права и слобода (укључујући и слободе непријатеља дате конституције), поделе власти – хоризонталне и вертикалне (федерализма и локалне самоуправе) и још увек спорне судске контроле уставности; 3) *процес функционисања конституционалне владавине*, у чијем средишту су питања представничких тела и проблеме репрезентације: изборни системи, парламенти као представничке и као делиберативне скупштине, извршна власт и одговорна јавна управа, политичке партије, интересне групе и посебни центри моћи; 4) *тензије, ломови, приладођавања* обухватају још неке важне старе и нове проблеме конституционалне демократије: социјализацију и планирање, пропаганду и контролу комуникација, директну народну акцију, уставну диктатуру и овлашћења у ванредним околностима, те конституционализам у државама у настанку. Ова књига – сада већ модерне класике

– спада у обавезну лектуру сваког правника који претендује да има широко образовање и многих неправника са сличном амбицијом, а све богатство увидâ, података и ставова које садржи чини је изузетно вредним и веома занимљивим штивом.

Јасминка Хасанбеговић

Leonid Pitamic

Na robovih čiste teorije prava – An den Grenzen der Reinen Rechtslehre (uredil in uvodna študija – Herausgeber und Einführungsstudie: Marijan Pavčnik, prevod Vera Lamut, Pravna fakulteta v Ljubljani in Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana 2005, str. 350)

Двојезички словеначко-немачки зборник радова Леонида Питамица *На границама чисте теорије права*, који је приредио и за који је уводну студију написао љубљански професор правне теорије и филозофије Маријан Павчник, обухвата девет Питамичевих списа које је он написао на немачком и објавио у периоду од 1917. до 1971, скоро све у чувеном (*Österreichische*) *Zeitschrift für öffentliches Recht* – (аустријском) *Часопису за јавно право*, с два изузетка, један у: *Друштво, држава и право – Свечани зборник посвећен Хансу Келсену за 50. рођендан* и други у: *Међународно право и правна слика света – Свечани зборник за Алфреда Фердроса* (Alfred Verdross). Питамичеве радове уредник је поређао хронолошким редом и придодао им на почетку своју уводну студију са истим насловом који носи и цео овај зборник, *На границама чисте теорије права*, а на крају кратку, али вредну Питамичеву биографију, коју је на основу исцрпно наведених извора такође написао уредник. Све то – уз како именовани, тако и предметни регистар, и то и на словеначком и на немачком, које је сачинио Алеш Новак – говори о крајњој приређивачкој скрупулозности и одговорности, које, уосталом, било која Питамичева књига или књига посвећена њему – а ова је и једно и друго – и заслужује и захтева.

Прве четири Питамичеве расправе су: *Прејисоставке економије мишљења у правној науци* (1917), *Једна „Основна правна наука“ – Феликс Шомло: Основна правна наука, Лајпцих, 1917* (1918), *Плајтон, Аристотел и чиста теорија права* (1921) и *Критичке напомене о Келсеновом појму друштва, државе и Бога* (1922). Те четири расправе сам Ханс Келсен је навео као допринос чистој правној теорији, посебно истакавши прву и означивши је као драгоцен допринос одређењу основне норме као претпоставке правног сазнања (Ханс Келсен, *Главни проблеми теорије државног права*, прев. Д. Баста, стр. 21).